

Utvecklings- och hållbarhetsrådets möte 27 januari 2023

Protokoll fört vid utvecklings- och hållbarhetsrådets möte kl 8.30 i Ålands lagting.

Närvarande: Ordföranden, lantrådet Veronica Thörnroos (VT, deltog vid punkterna 1-7) samt ledamöterna, Josefine Egenfelt (JEG), John Eriksson (JER), vice ordförande Rebecka Eriksson (RE), Niclas Forsström (NF), vice ordförande Martha Hannus (MH), minister Annette Holmberg-Jansson (AHJ, deltog vid punkterna 1-7), Therese Karlsson (TK), Niklas Lampi (NL), Mikael Lundell (MLU) samt Julia Lindfors (JL). Dessutom närvarade rådets huvudsekreterare Micke Larsson (MLA), koordinatör i arbetsgruppen för koordinering och rapportering Henrika Österlund (HÖ) samt ledande hållbarhetslots Karin Rosenberg-Brunila (KRB).

Förhinder att medverka: Johanna Boijer-Svahnström, talman Bert Häggblom samt Marcus Koskinen-Hagman.

Gäster: Kim Larsen, direktör vid NIPÅ (KL, deltog vid punkterna 3-10), Rufus Panelius, koordinatör för bärkraft-nätverkets internationella relationer (RP, deltog vid punkterna 3-10), Sanna Roos, forskningschef vid ÅSUB (SR, deltog vid punkt 5), Jonna Varsa (Rädda Barnen), handledare för Ungdomsrådet (JV) samt Maria Viktorsson, utredare vid ÅSUB (MV, deltog vid punkt 5).

1. Mötets öppnande och incheckning

Veronica Thörnroos önskade alla välkomna till [utvecklings- och hållbarhetsrådets](#) nittonde ordinarie möte. Särskilt välkomnades rådets nya medlemmar minister Annette Holmberg-Jansson (som efterträtt minister Alfons Röblom som rådsmedlem) och Mikael Lundell (som efterträtt Birgitta Eriksson-Paulson som rådsmedlem).

Rådets medlemmar delade kortfattat sina tankar angående nuläget och dagens möte.

2. Godkännande av föregående mötesprotokoll

Rådet **godkände** protokollet från det senaste ordinarie mötet, den 30 september 2022.

Rådet **noterade** följande sedan föregående möte: (1) att medaktörmöte angående studien "strukturella hinder för uppnåendet av de strategiska utvecklingsmålen" anordnades den 4 oktober, (2) att rådets ordförandetrio haft möte den 9 december (uppföljning av rådets möte den 30 sep samt beredning inför rådets möte 27 jan), (3) att rådets ordförandetrio beslutat att utse Carolina Sandell till målsansvarig för välmående-målet (mål 1), Johanna Fogelström-Duns till målsansvarig för tillits- och delaktighetsmålet (mål 2) och David Karlsson till målsansvarig för målet om kraftigt minskad klimatpåverkan (mål 6) samt (4) att rådsmedlem Niklas Lampi och huvudsekreterare Micke Larsson träffade Ukrainas ambassadör i Finland, Olga Dibrova, och presenterade utvecklings- och hållbarhetsagendan/bärkraft-nätverket den 17 januari 2023.

3. Aktiviteter och åtgärder inom samhällets sektorer

Vid rådets senaste ordinarie möte presenterade landskapsregeringen sitt [meddelande till lagtinget](#) angående utvecklings- och hållbarhetsagendan (mötespunkt 5). Sedan dess har landskapsregeringen lämnat sitt årliga [budgetförslag till lagtinget](#), som i sin tur behandlat och godkänt förslaget (med vissa justeringar). I budgetförslagets allmänna motivering befästs de avsikter som redogörs för i meddelandet.

Mot ovanstående bakgrund beslutade rådet att övriga sektorer som är representerade i rådet (föreningslivet/civilsamhället, näringslivet, kommunerna, jord- och skogsbruket, utbildningssektorn samt konsten/kulturen) skulle presentera sitt arbete med genomförandet av utvecklings- och hållbarhetsagendan vid detta möte.

Respektive sektor presenterade enligt följande:

Civilsamhällets redogörelse (bilaga 1 nedan) presenterades av Josefin Egenfelt. Redogörelsen kompletterades av Martha Hannus.

Näringslivets redogörelse (bilaga 2 nedan) presenterades av Rebecka Eriksson. Redogörelsen kompletterades av Niklas Lampi.

Utbildningens redogörelse (bilaga 3 nedan) presenteras i ett senare skede i och med att Marcus Koskinen-Hagman var frånvarande.

Konsten och kulturens redogörelse presenterades av Therese Karlsson som berättade att "nätverksgruppen för professionella konstnärer och konstutövare" är under bildande. Nätverksgruppen uttrycker sin värdegrund, som formulerats i ett manifest. TK läste upp manifestet (bilaga 4 nedan).

Jord-, skogs- och vattenbrukets redogörelse (bilaga 5 nedan) presenterades av Mikael Lundell.

Kommunernas redogörelse (bilaga 6) presenterades av Julia Lindfors.

Rådet **noterade** presentationerna och underlagen till kännedom. Rådet **beslutade** att hålla ett extra möte för informella diskussioner med anledning av presentationerna och underlagen.

4. Lägesrapport koordinering och rapportering

Ordförande för "arbetsgruppen för koordinering och rapportering", rådsmedlem och förvaltningschef John Eriksson, presenterade lägesrapport gällande koordineringen och rapporteringen med följande huvudrubriker:

- [Sammansättningen](#) i arbetsgruppen för koordinering och rapportering
- Sammansättningen i de sju strategiska utvecklingsmåls team
- Riktlinjer för arbetet i arbetsgruppen för koordinering och rapportering (bilaga 7)
- [Färdplansimplementeringen per 31 december 2022](#)
- Huvudindikatorerna – [aktuell data finns sammanställd på bärkraft-hemsidan](#)

alla kan blom- stra

Rådet **diskuterade** lägesrapporten och **konstaterade** att det är önskvärt att markant öka och bredda kännedomen om färdplanerna och huvudindikatorerna (åtminstone hos medaktörernas medarbetare/medlemmar). Rådet **noterade** lägesrapporten till kännedom.

5. Tillitsstudie för Åland 2022 – om förtroende, delaktighet och upplevelsen av att blomstra

5a. I december publicerade ÅSUB ["Tillitsstudie för Åland 2022 – Om förtroende, delaktighet och upplevelsen av att blomstra"](#). Studien ger insikter och data gällande de båda strategiska utvecklingsmålen "välmående människor vars inneboende resurser växer" (mål 1) respektive "alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället" (mål 2). Studien är en uppföljning av ["Tillitsstudie för Åland 2018"](#). Studiens huvudförfattare vid ÅSUB, Maria Viktorsson, och ÅSUB:s forskningschef Sanna Roos presenterade studien (bilaga 8).

Rådet **konstaterade** att mätningen av upplevelsen av att blomstra är ett nytt område i studien 2022 i jämförelse med 2018. Mätningen fördjupar förståelsen för innebörden av att blomstra. Vidare innebär mätningen att Åland är en del av ett internationellt pionjärarbete kring datauppföljning av upplevelsen av att blomstra.

Rådet **noterade** studien till kännedom.

5b. Huvudsekreterare Micke Larsson informerade om att det med anledning av studien arrangeras ett seminarium med rubriken "tillit, delaktighet och upplevelsen av att blomstra" den 14 februari kl 13.00-16.00.

Rådet **noterade** informationen till kännedom.

6. Internationellt samarbete

6a. I enlighet med informationen, vid rådets ordinarie möte den 14 januari 2022, om avsikterna för bärkraft-nätverkets internationella samarbeten har det internationella arbetet fördjupats under 2022. Rufus Panelius, koordinator för bärkraft-nätverkets internationella arbete, presenterade en sammanfattning av det internationella arbetet under 2022 (bilaga 9).

Rådet **noterade** informationen till kännedom.

6b. Inom ramen för det internationella arbetet har det under hösten 2022 inletts ett förarbete kring ett eventuellt internationellt projekt. Förarbetet initierades och finansieras av Nordiska ministerrådets institution på Åland, [kulturinstitutet NIPÅ](#). Rufus Panelius projektleder förarbetet. Avsikten är att det i projektet ska ingå ett flertal internationella partners. Rufus Panelius presenterade att första utkast till beskrivning av projektidén (bilaga 10). Kim Larsen, direktör vid NIPÅ, redogjorde för bakgrunden till NIPÅ:s initiativ och stöd till projektets förarbete.

Rådet **noterade** informationen till kännedom.

7. Ungdomsrådet

I enlighet med informationen vid rådets ordinarie möte den 11 maj 2022 har ett ungdomsråd bildats. Under hösten 2022 har [ungdomsrådet](#) haft sina tre första möten. Ungdomsrådet har, utöver att diskutera formerna för ungdomsrådets arbete, lämnat synpunkter angående förslaget till ny vägtrafiklag och lämnat ett remissvar angående förslaget till ny vattenlag. Ungdomsrådet

avser bjuda in utvecklings- och hållbarhetsrådet till ett dialogmöte under våren 2023. Jonna Varsa vid Rädda Barnen bistår ungdomsrådet med handledning. Huvudsekreterare Micke Larsson redogjorde för nuläget och Jonna Varsa kompletterade redogörelsen.

Rådet **noterade** informationen till kännedom.

8. Medaktörerna i bärkraft-nätverket

Efter att utvecklings- och hållbarhetsagendan manifesterades i september 2016 växte "medaktörerna" i bärkraft-nätverket fram som begrepp under den följande hösten. Det var en omfattande grupp av organisationer som samlade sig, relativt frikopplat från utvecklings- och hållbarhetsrådet, kring utvecklings- och hållbarhetsagendans förverkligande. Dynamiken mellan rådet och medaktörerna är viktig och bärkraft-nätverkets lotsfunktion sammankopplar rådet och medaktörerna.

Huvudsekreterare Micke Larsson redogjorde för bedömningen att det finns skäl att rådet under våren 2023 skulle fastställa riktlinjer för medaktörs-begreppet utgående från frågeställningen "vilka förväntningar är rimliga att ställa på en medaktör?".

Julia Lindfors redogjorde för att delar av finansieringen av lotsfunktionens verksamhet under 2023 i nuläget är osäker.

Rådet **diskuterade** frågeställningen. Rådets avsikt är dels att diskussionen fortsätter vid rådets kommande extra möte (se punkt 3 ovan), dels att fastställa riktlinjer för medaktörs-begreppet.

9. Nästa ordinarie möte samt rådets övergripande arbetsplanering 2023

Nästa ordinarie möte hålls den 12 maj 2023 kl 8.30-12.00.

Rådet **noterade** följande övergripande arbetsplanering för 2023:

27 januari	Ordinarie möte (kl 8.30-12.00)
14 februari	Seminarium om tillit, delaktighet och upplevelsen av att blomstra
15 mars	Medaktörsmöte, tema: tillit och mångfald vid rekrytering (kl 14-16)
21 mars	Extra möte – informella diskussioner (kl 18.00)
x april/maj	Dialogmöte med ungdomsrådet
12 maj	Ordinarie möte (kl 8.30-12.00)
15-16 augusti	ReGeneration-veckan 2023 – intergenerationellt dialogmöte
x september	Ordinarie möte (kl 8.30-12.00)
x oktober	Medaktörsmöte
x januari 2024	Ordinarie möte (kl 8.30-12.00) – ny tvåårig mandatperiod

10. Mötets avslutande

Micke Larsson avslutade mötet med ett tack för goda diskussioner.

Mötet avslutades kl 12.00.

Vid protokollet: Micke Larsson

Bilagor

Bilaga 1	Redogörelse från civilsamhället (nedan)
Bilaga 2	Redogörelse från näringslivet (nedan)
Bilaga 3	Redogörelse från utbildningssektorn (nedan)
Bilaga 4	Redogörelse från konsten och kulturen – manifest (nedan)
Bilaga 5	Redogörelse från jord, skogs- och vattenbruket (nedan)
Bilaga 6	Redogörelse från kommunerna (nedan)
Bilaga 7	Riktlinjer för arbetet i arbetsgruppen för koordinering och rapportering
Bilaga 8	Tillitsstudie för Åland - om förtroende, delaktighet och upplevelsen av att blomstra
Bilaga 9	Sammanfattning av bärkraft-nätverkets internationella arbete 2022
Bilaga 10	Utkast – beskrivning av projektidé för eventuellt internationellt projekt

Bilaga 1. Redogörelse från civilsamhället

Civilsamhällets arbete för genomförandet av utvecklings- och hållbarhetsagendan

Antal medaktörer i nätverket: 25 (inklusive takorganisationer)

Föreningar och ideella organisationer som är medaktörer i nätverket Bärkraft har som regel som verksamhetsidé att arbeta med aktiviteter som anknyter till något av de sju målen i Utvecklings- och hållbarhetsagendan. Civilsamhället arbetar med social- och ekologisk hållbarhet. Mer sällan är ekonomisk hållbarhet och tillväxt i fokus, men den sociala och ekologiska hållbarheten på Åland utgör ett villkor för attraktionskraft och ekonomisk hållbarhet.

Ett rikt föreningsliv fungerar för många som en kontrast till det uppdrag eller det arbete som man har till vardags. Det ger en möjlighet till återhämtning, förkovran och lärande, engagemang och hälsofrämjande aktiviteter. Frivilligverksamhet är ett arbete som utförs gratis och till nytta för det gemensamma. Dessutom är föreningslivet en arena för demokratiskt lärande och engagemang. Ett rikt föreningsliv är nyckeln till ett tillitsfullt samhälle.

Civilsamhället är representanter för "gräsrotsnivån" och en kanal för att få fram deras åsikter och önskemål. Föreningslivet ger möjlighet till samhällsengagemang mellan de politiska valen och ger människor möjlighet att påverka på annat sätt än som kund eller konsument. Föreningslivet spelar en stor roll för människors känsla av sammanhang, som är en nyckel till välmående människor. Hos föreningarna finns en otrolig diversitet där alla kan hitta någon aktivitet, gemenskap eller tema som passar just dem och som upplevs som meningsfullt. Hur skulle vårt samhälle se ut utan ett civilsamhälle?

I agendan betonas civilsamhällets roll som en motor för nya lösningar och som driver arbetet med agendan framåt. Föreningarna har goda exempel på hur man kan arbeta, och gott om kompetens att dela med sig av i arbetet med miljöfrågor och sociala frågor. Genom att förankra strategiskt arbete som t ex arbetet med en folkhälsostrategi i föreningslivet ökar möjligheterna för att civilsamhället också kan hjälpa till och bidra till förverkligandet.

Det finns många exempel på bredden i civilsamhällets kompetens och aktiviteter. Inom social hållbarhet jobbar civilsamhället t.ex. med projekt för jämställdhet, skolinformation om normer, hbtqia-certifiering, visselblåsarfunktion för civilsamhället, delaktighet för ungdomar i samhället, utbildningar inom idrott, stöd för barn, unga och familjer, hälsofrämjande livsstil, sysselsättning och hälsa för äldre, samtal om fred, medling i brott och tvister, integrationsinsatser, hjälp- och biståndsarbete och inkludering av utsatta grupper i samhället.

Gällande ekologisk hållbarhet arbetar civilsamhället t.ex. med bekämpning av invasiva rovdjur, skördefesten och andra evenemang om livet på landet, kartläggning av fågelbestånd på Åland, ökad grad av återanvändning och återvinning, stadsodling och ekologisk trädgård, naturutfärder, folkbildning inom hållbarhet och miljö och är remissinstans för miljöfrågor.

Inom både social och ekologisk hållbarhet finns samarbeten internationellt t.ex. gällande idrott, hbtqia-frågor, natur- och miljöfrågor m.m, som möjliggör inspiration, utveckling och kontakter för de som är aktiva. Civilsamhället kanaliserar EU-medel och har vilja och vana att använda EU-medel för att skapa verksamhet. Internationella volontärer har verkat inom flera åländska föreningar genom European Solidarity Corp, socialfondsprojekt har finansierats genom ESF och miljöprojekt genom Leader-finansiering.

alla kan blom- stra

Civilsamhällets organisationer kommer att fortsätta att ge möjligheter för människor att blomstra. Även om många ideella organisationer på ett eller annat sätt har förverkligandet av agendan som ett kärnuppdrag går en hel del tid åt att kämpa mot hinder som försvårar genomförandet av agendan. Det kan handla om byråkratiska regler som tar fokus från det som anses viktigast, kortsiktighet i finansieringen och minskande antal engagerade.

Ökad byråkrati och omfattande rapporteringskrav är betungande för föreningarna och stjälar glädje från det ideella engagemanget. Föreningar avstår ibland bidrag för att insatsen för att ansöka är större än nyttan det ger. För att få blomstrande föreningar med kapacitet att verkligen påverka uppnåendet av hållbarhetsmålen bör satsningar göras för att förenkla byråkratin och hjälpa föreningarna att ansvarsfullt leva upp till samhällskrav om god förvaltning. Glädjen och det ideella engagemanget stärks när fokus kan läggas på aktiviteten, t.ex. att vara idrottsledare, istället för administration.

I Fredrik Rosenqvists rapport om strukturella hinder lyfts några av de utmaningar som föreningarna möter, men också utmaningar som civilsamhället har lösningar på. Attityder och levnadssätt lyfts fram som ett hinder för agendans förverkligande – i civilsamhället finns gott om goda exempel och påverkansarbete som syftar till hållbara levnadsvanor. Civilsamhället bidrar till människors välmående vad gäller såväl psykisk som fysisk hälsa, som kompletterar satsningar från det offentliga för att möta den strukturella problematiken i form av många olika huvudmän och samordningsbrister i det sociala arbetet och hälsoarbetet.

En farhåga från civilsamhällets organisationer gäller tendensen att finansiera lagstadgade uppgifter för kommuner och offentlig sektor med PAF-medel. Det gör att ansvaret försvinner från dem som egentligen ska ta det. Att t ex överföra Fixtjänst till KST är ett steg i rätt riktning, men det kräver också att finansiering finns för att inte försämra stödet till utsatta personer. Det är viktigt att kommuner och kommunförbund ser till att klara av sina lagstadgade uppgifter. Tjänster kan köpas från föreningar, men frivilligverksamhet ska inte vara nödvändig för att människor ska kunna åtnjuta god samhällsservice i ett välfärdssamhälle.

Föreningarnas nuvarande finansieringsform är för många en bromskloss för det långsiktiga arbetet. För de föreningar som har sin huvudsakliga finansiering från PAF-medel utgör systemet med att bevilja medel varje år både merarbete och en osäkerhet i utvecklingsarbetet. För att kunna bidra långsiktigt krävs också en långsiktig syn på finansieringen, där t ex finansiering över tre till fem år skulle underlätta. Inte heller finns incitament i finansieringssystemet för samordning av funktioner som är gemensamma för alla föreningar, t ex it-stöd, delande av lokaler, specialkompetens i arbetsgivarfrågor. Det gör att en hel del dubbelarbete görs istället för att fokus ligger på kärnverksamheten.

Att PAF-medlen är nära kopplade till politiken är också problematiskt ur ett likabehandlings- och demokratiperspektiv. På en liten ort som Åland där många personer är engagerade på flera olika ställen bör ansökningar och beslut behandlas med största möjliga opartiskhet. Civilsamhället ska bedriva den verksamhet som föreningarnas medlemmar önskar, och det är inte nödvändigtvis den som alltid är politiskt önskvärd. Det är särskilt viktigt i förhållande till arbetet med utvecklings- och hållbarhetsagendan. Civilsamhället ska ha utrymme för kritisk granskning och dialog med politiken utan att riskera sin finansiering.

Bilaga 2. Redogörelse från näringslivet

Aktiviteter och projekt inom åländskt näringsliv för att uppnå de strategiska utvecklingsmålen

Aktiviteter inom ramen för nätverksgruppen för hållbara storföretag 2022:

- Gemensamt klimatåtagande för storföretagsgruppen från hösten 2020 fastslår att: *Företagen ska ha en ambitiös klimatplan, beräkna sina utsläpp och ha en sjunkande utsläppstrend.* I linje med detta gjordes bl.a. en gemensam koldioxidberäkning våren 2022 för år 2021.
- Våren 2022 gjordes en sammanställning av väsentliga aktiviteter/insatser inom respektive företag (under 2020-2021) relaterat till respektive mål.
- Ledarskapsprogrammet AxLead, som strävar till att skapa ett ledarskap som får människor att blomstra. Görs genom att utbyta kunskap, erfarenheter och inspirera varandra genom föreläsningar och ett mentorskapsprogram.
- Kampanj sommaren 2022: Hållbara färdvägar till och från arbetet.
- Seminarier och tematräffar 2022:
  - Lokala klimatprojekt
  - Förändringar i avfallslagstiftning
  - Förändringar kring hållbara investeringar inom el, transport, VVS och byggnation
  - Främja likabehandling och icke-diskriminering inom verksamhet och arbetsplats
  - Hagainiciativet och utsläpp i leverantörsled
  - Framtidens arbetsmarknad och grön omställning
  - Jobb, utbrändhet och psykisk ohälsa

Flera trender och initiativ i näringslivet:

- Stort intresse för satsningen på åländsk vindkraft. Två företag utifrån har redan etablerat sig och anställt personal på Åland.
- Kriget mot Ukraina skyndar på den långsiktiga energiomställningen i Europa mot fossilfria energikällor, som vindkraft, solkraft och kärnkraft. Kortsiktigt ökar användningen av fossila energikällor som kolkraft, men över tid gynnas utvecklingen av ett fossilfritt energisystem. Norden redan långt framme. Utvecklingen gynnar även den fortsatta satsningen på vindkraft på Åland.
- Relativt stor utbyggnad av solpaneler pågår, både i näringslivet och privata hushåll på Åland. Höga elpriser i kombination med hållbarhetssträvan driver utvecklingen framåt. Lokala leverantörer av solpaneler har fullt upp. Även stödmöjligheterna från landskapet inverkar positivt.
- Förstärkt hållbarhetsfokus i näringslivet i Norden, Europa och globalt. Finland reviderar klimatlag, EU:s skärper klimatpolitiken, USA under Biden storsatsar på grön omställning.

alla
kan
blom-
stra

All denna utveckling påverkar även åländskt näringsliv – kunder, partners, verksamhetsmiljö.

- De åländska börsbolagen höjer klimat- och miljöprofilen. Händelseutvecklingar under 2022: Ålandsbanken tillkännagav på stämman i mars att man ska vara klimatneutral 2035. Viking Line lanserade under våren nybygget Glory med nya innovativa lösningar för hållbar drift till sjöss.
- Mer hållbara lösningar för värme, kyla och elförbrukning/ elproduktion är självklara och integrerade delar av de flesta stora byggprojekt på Åland i dag. Aktuella exempel: Eriksson Capitals nybygge av affärs- och kontorsfastighet på Torggatan, utbyggnaden av Ab Mathias Erikssons butik Mattssons i Godby.
- Ytterligare ett tecken i tiden: hållbarhet var temat för Näringslivsdagen år 2022, arrangerad av Ålands Näringsliv.
- Ålands Näringslivs Projektet "Vi välkomnar flera" startat 2022 för att stöda människor som flyttar hit från utanför Norden att hitta jobb och etablera nätverk på Åland. Stöder Mål 5.

Bilaga 3 Redogörelse från utbildningssektorn

Hållbar utveckling – en grundpelare i all undervisning

Frågan kring hållbar utveckling är en central del av skolans uppdrag vilket syns i såväl läroplansgrunder, läroplaner och det strategiarbete som utförs i skolor. Hur vi lever våra liv och hur vi skapar en bättre framtid för kommande generationer genomsyrar därför en stor del av skolkulturen. I skolan är det viktigt att inkludera hållbar utveckling i undervisningen för att hjälpa eleverna att förstå och ta ansvar för hur deras handlingar påverkar miljön och samhället. Genom att lära eleverna om hållbarhet kan vi skapa en mer medveten och engagerad generation som kommer att arbeta för en hållbar utveckling.

Hållbar utveckling är en central del av läroplanerna på grundskolor och gymnasieskolor i många länder, inklusive Åland. På grundskolan finns det ofta mål och syfte som handlar om att eleverna ska få kunskap om hur man skapar en hållbar utveckling och hur deras handlingar påverkar miljön. Detta kan inkludera ämnen som t ex naturvetenskap, samhällskunskap och teknik. På gymnasieskolan finns det ofta mer avancerade mål och syften som handlar om att studerande ska kunna använda sin kunskap för att lösa hållbarhetsproblem och delta i samhällsdebatten om hållbar utveckling.

Generellt sett kan man säga att hållbar utveckling är integrerat i läroplanerna på grundskolor och gymnasieskolor, men givetvis även högskolor och universitet. Det är en omöjlig uppgift att redovisa allt som pågår gällande hållbarhet från barnomsorg till högskola. Blott ett axplock från grundskolan, gymnasiet till Högskolan Åland, baserat på inkomna uppgifter och verksamhetsberättelser summeras nedan.

Grundskolan på Åland

I slutet av 2022 fick kommunerna frågan om att ange aktiviteter kopplat till utvecklings- och hållbarhetsagendan. Det är så pass få som specifikt har svarat utgående från skola och utbildning i och med att frågan/enkäten skickades till kommundirektörerna/kanslierna. Således har frågorna/enkäten ibland fyllts i direkt av kommundirektören, ibland av tekniska eller bygg och ibland av flera av kommunens enheter, vilket givetvis påverkar svaren.

- Hållbarhet inom barnomsorg och grundskola (följer läroplanerna inklusive egna initiativ till att lära sig om och av vår omgivning samt att delta i t.ex. demokratiövningar som olika typer av val anpassade till barnen).

- Anpassad undervisning i viss mån genom att skolan har en ordinarie anställd NPF-handledare som arbetar på individnivå såväl som organisationsnivå.

Det var svårt att lyckas fånga in allt då mycket också ständigt utvecklas genom förnyad lagstiftning som ställer högre krav på hållbarhet. Här har jag försökt räkna upp sådant som inte direkt är lagstadgat.

Lemland

Välstånd - Vi har en välbefinnandegrupp i våra skolor som jobbar för meningsfullhet och goda relationer bland elever och personal. Stadens skolor har ett kontinuerligt nära samarbete för att garantera att skolorna är likvärdiga. Alla stadens lärare utbildas i positiv psykologi, styrkebaserad lärande. Skolorna arbetar med ett förebyggande arbete mot mobbning, KiVa-skola.

Tillit och delaktighet - Vi arbetar för jämlikt bemötande och goda relationer. Vi har en plan för sexuella trakasserier. Skolorna är avgiftsfria. Skolorna har en jämställdhetsplan. Vi har ett nära

alla kan blom- stra

samarbete med Ålands idrott, starka barn. Vi har aktiva elevråd där representanter kontinuerligt är med på bildningsnämndens möten.

Attraktionskraft - Hög kvalitet på undervisningen, hög behörighet bland lärarna och små undervisningsgrupper ökar attraktionskraften för inflyttning.

Hållbar konsumtion och produktion - Möjlighet att mäta matsvinn, närproducerade varor används vid skollunchen.

Rektorena i Mariehamns stad

Källa: samtal och korrespondens med Karin Rosenberg-Brunila

[Myndigheten Ålands gymnasium med dess två skolor Ålands lyceum och Ålands yrkesgymnasium](#)

I Gymnasiets läroplansgrunder (LPG 2022) beskrivs bland annat de nyckelkompetenser¹ som anses extra viktiga att bemästra. Dessa är:

- kritiskt tänkande, problemlösning och ständigt lärande
  - interaktion och samarbete
  - hållbar utveckling
  - självständigt och företagsamt agerande
  - yrkesetiskt handlande
-
- aktiv hållning för att upprätthålla hälsa, säkerhet och funktionsförmåga
  - förmåga att se vikten av estetikens betydelse för trivsel och välbefinnande
  - matematiken, naturvetenskaper, teknologi och informationsteknik som redskap för samhällsutveckling
  - kommunikations- och förhandlingsförmåga, språkkunskaper och mediekompetens
  - förmåga att ta aktiv del i samhället och på ett öppet sätt möta andra kulturer

Den åländska utbildningen på gymnasialstadiet ska sträva till att ge studerande beredskap och kompetens att klara sig i olika situationer. Den ska också verka för att ge studerande möjlighet till personlighetsutveckling och därmed ökad livskvalitet. Studerande ska också få kunskap om den åländska självstyrelsen, dess bakgrund, nuvarande form och utvecklingsmöjligheter. De ska få utveckla sina kunskaper om den åländska kulturen.

Ålands landskapsregering och Ålands lagting har 26.6.2015 antagit ett utbildningspolitiskt program "Kompetens 2025" som även den ska prägla utvecklingen inom den åländska utbildningen fram till 2025. Det utbildningspolitiska programmet har sex ledord: hållbarhet, entreprenörskap, digitalisering, flexibilitet, jämlikhet och jämställdhet samt integration. I skolornas läroplaner, utformning av undervisning, skapande av lärmiljöer och bedömning ska dessa ledord beaktas.

[Insatser/aktiviteter 2023 och framledes](#)

Utvecklingsmål 1 och 2

[Pågående insatser som fortsätter:](#)

- Insatser i vardagen på flera plan för studerandes välbefinnande och delaktighet genom till exempel studerandevårdsgrupper och andra temagrupper, stöd och handledning, handlingsplaner gällande anti-mobbing, jämställdhet och ANDTS.

alla kan blom- stra

- Såväl studerandes som anställdas välbefinnande följs upp regelbundet genom enkäter och samtal, insatser enligt framkomna behov i samråd med berörda.
- Personliga utvecklingsplaner och planer för stöd uppgörs för studerande.
- Erasmus+ medel för besök och skuggning vid andra skolor som arbetar aktivt med ett ökat välbefinnande hos studerande (ÅL och ÅYG).
- Ny modell för specialundervisningen (ÅL)
- Drop-in stöd inom gemensamma ämnen (ÅYG)
- Svenska som andra språk erbjuds (ÅL)
- Delmål utveckla din svenska erbjuds (ÅYG)
- Anordnande av sysselsättningsfrämjande kurser, integrationsutbildningar, studievägledning och utbildningsprövning i samarbete med AMS. (ÅYG)
- Möjligheter till kontinuerlig ansökan med validering av tidigare kunskaper (ÅYG)
- Positiv psykologi för studerande och anställda (ÅL)
- Temadag hållbar utveckling i samarbete med myndigheter och företag (ÅL)
- Studeranderådets delaktighet i alla frågor som rör studerande
- Dimensionering av utbildningsplatser enligt grundskolans avgångsklasser för utbildning åt alla unga

Nytt 2023

- Ny utbildning tekniskt basår hösten 2023 (ÅYG)
- Vindkraftsutbildning (ÅYG)
- Kostnadsfria gymnasiestudier (läromedel etc.)
- Insatser/aktiviteter utgående från strategi 2026 är under arbete och ska implementeras i bägge skolorna.

I LR:s budget 2023 står om projektet "Gymnasieutbildning för alla unga" som syftar till att stärka kontinuiteten i utbildningsvägen från grundskolan till gymnasieutbildning, dels projektet "Sysselsättning för alla" som syftar till att kartlägga olika myndigheters arbete och rutiner med att främja sysselsättning för de som riskerar att falla utanför sfären för sysselsättning.

Högskolan på Åland

Högskolan på Åland (HÅ) deltar i programmet för Hållbara, ansvarsfulla och kolneutrala yrkeshögskolor. HÅ har gått med i Rådet för yrkeshögskolornas rektorer, Arene r.f.s, program för Hållbara, ansvarsfulla och kolneutrala yrkeshögskolor. Programmet togs fram hösten 2020 och grundar sig på FN:s globala hållbarhetsmål. Programmet, som ger en gemensam referensram och stödjer hållbarhetsarbetet vid landets samtliga yrkeshögskolor, är indelat i fyra områden - tre är för att öka högskolans handavtryck (utbildning, FUI och ledarskap) och den fjärde för att minska fotavtrycket (kolavtryck).

Utbildning - hållbar utveckling för alla

Vårt löfte gällande utbildning kommer från programmet för Hållbara, ansvarsfulla och kolneutrala yrkeshögskolor.

1. Vår utbildning som leder till examen producerar experter som kan främja en hållbar utveckling i arbetslivet och samhället. Alla som utexaminerats från oss har förutom kompetens inom det egna specialområdet åtminstone grundläggande kunskaper om hållbar utveckling och ansvarsfullhet, inklusive klimatfrågor. Vi säkerställer att hållbar utveckling och ansvarsfullhet genomsyrar all vår examensutbildning.

2. Vi erbjuder utbildningar i kontinuerligt lärande som främjar förverkligandet av hållbarhetsföränd-ringen inom alla delområden och på alla nivåer i samhället.

3. Vi främjar högskoleutbildningens tillgänglighet så att var och en kan eftersträva utbildning och kompetens oberoende av familjebakgrund, kön, språk, etnisk bakgrund, nationalitet, funktionsned-sättning, bostadsort eller någon annan faktor som är oberoende av individen.

Prioriteringar inom utbildningsprogrammen

Samtliga utbildningsprogram tar upp utvecklings- och hållbarhetsagendan för Åland 2030, men programmen prioriterar målen olika. Vicerektor, programansvariga och lärare arbetar gemensamt för att synliggöra hållbarhet i undervisningen. Några resultat av detta är:

- De nya ingenjörsinriktningarna inom elektroteknik och maskinteknik med tyngdpunkt på automation, energi och miljö.
- Utbildningsprogrammet för företagsekonomi har deltagit i det externfinansierade Central Baltic Interreg-projektet Sustainability in Finance.
- IT-studerande har tagit fram en plattform med vars hjälp högskolans CO2-utsläpp kan samlas in och redovisas.
- Utbildningsprogrammet för vård har i sin pedagogiska grundsyn lyft fram att man vill utexaminera sjukskötare som med stöd av bästa tillgängliga kunskap kan arbeta för att göra förändringar som leder till god och evidensbaserad vård samt bidrar till hållbar utveckling.

Prioriteringar i kontinuerligt lärande

Genom Öppna högskolans verksamhet förverkligar vi löftet om kontinuerligt lärande som är tillgängligt för alla. Under 2021 har Öppna högskolan uppmärksammat mål 1 om välmående människor genom att i sitt kursprogram haft kurser och föreläsningar om bland annat välbefinnande, psykisk ohälsa samt arbetsplatspsykologi. Målgruppen har främst varit yrkesverksamma personer men även studerande har deltagit.

Högskolebiblioteket erbjuder alla kostnadsfri tillgång till information och möjlighet till livslångt lärande. På Mariehamns stadsbibliotek har man under 2021 skapat en miljöhylla där också högskolebibliotekets litteratur om miljö och hållbarhet ingår. Detta ger miljöfrågor ökad synlighet och gör det lättare för låntagarna att hitta material om ämnet.

Ledningens prioriteringar

Den sociala hållbarheten beaktas bland annat i den plan för jämställdhet och likabehandling som finns. En föreläsning om planen ordnas vid läsårets början för nya studerande och personal. Undersökningar om trivsel genomförs regelbundet bland studerande och personal och resultaten används för att försöka främja välmåendet och trivseln på högskolan. HÅ strävar till att det ska finnas personal- och studeranderepresentation i så många beslutande organ som möjligt.

Källa: VERKSAMHETSBERÄTTELSE 2021

En aktiv samhällsaktör för hållbar utveckling

Skapa en stark hållbarhetsprofil som genomsyrar hela verksamheten

Hållbarhet ska vara en del av hela HÅ:s verksamhet och hållbar utveckling behöver inkluderas i alla kunskapsmiljöer på högskolan. Att producera kompetens och expertis är vårt sätt att stödja en hållbar och ansvarsfull utveckling av samhället, arbetslivet och näringslivet. Målet är att Högskolan på Åland är koldioxidneutral år 2030.

Indikatorer: Uppföljning av koldioxidutsläpp, hållbarhetsredovisning med nyckeltal, andel kurser där hållbarhetsaspekter ingår i lärandemålen

Vara aktiva i media genom att skriva artiklar och producera andra inlägg som sprider kunskap och skapar debatt kopplat till hållbarhet och HÅ

Ansvar att vara en aktiv samhällsaktör genom att synas i media ligger både hos HÅ:s ledning, gällande mer övergripande hållbarhetsämnen, och hos den anställda, som inom sitt specialområde kan bidra till att HÅ syns kopplat till ämnen som gynnar HÅ och lyfter den kompetens kring hållbarhet som finns inom högskolan. Alla anställda har en roll som kunskapsambassadör som aktivt deltar i samhällsdebatten och är beredd att bidra med sin sakkunskap för hållbar utveckling av samhället.

Indikator: Om våra inlägg besvaras och diskuteras

Anordna föreläsningar och evenemang inom hållbarhetsämnet som är öppna för externa deltagare

Genom föreläsningar och evenemang, där den interna sakkunskapen inom hållbarhet lyfts, men även med hjälp av extern expertis, kan HÅ bidra till att öka kunskapen om hållbar utveckling i samhället. Arrangemangen kan genomföras antingen enbart av HÅ eller i samarbete med andra högskolor, universitet och näringslivet.

Indikatorer: Antal arrangerade evenemang/år, antal deltagare/evenemang

Miljöcertifiering av Högskolan på Åland

Med hjälp av en miljöcertifiering kan HÅ:s miljöfokus stärkas. Avsikten med en certifiering är att hela HÅ:s verksamhet ska arbeta mer miljövänligt. En certifiering visar att HÅ har ett effektivt och strukturerat arbetssätt i miljö- och hållbarhetsarbetet vilket bidrar till en hållbar utveckling.

Indikator: En certifiering enligt gällande standard

Fortgående arbete med jämställdhet, likabehandling och mångfald

Att främja jämställdhet och likabehandling hör till HÅ:s ansvarsuppdrag och vi har en skyldighet att följa lagarna. Därutöver ska dessa frågor beaktas i alla delar av vår verksamhet. Var och en ska känna sig trygg och respekterad som studerande och personal på HÅ. HÅ ska jobba aktivt för att synliggöra, möjliggöra och bjuda in mångfald.

Indikator: Resultatet av medarbetar- och studerandeenkäten

Källa: Högskolan på Åland strategi 2022-2023

I slutet av december godkände "The Monitoring Committee of the Central Baltic Programme" finansiering för projektet Sustainable Flow, där Högskolan på Åland är en partner. Projektets syfte är att göra transporter i Östersjöregionen smartare, grönare, säkrare och mer kostnadseffektiva samt, viktigast av allt, mer koldioxidneutrala än de nuvarande transportsätten. Planen är att göra analyser och genomföra pilotstudier inom hela logistikkedjan. Projektets praktiska del omfattar konkreta energi- och utsläppsreducerande åtgärder, och utförs bland annat i utvalda hamnar/knutpunkter för transport, både på land och till sjöss. Förutom Mariehamn involveras även hamnarna i Raumo, Gävle, Tallinn och Riga i projektet.

Nulägesanalys av hållbarhetsinsatser på Utbildningsbyrån

Utbildningssystemet ska på ett flexibelt sätt skapa förutsättningar för en likvärdig barnomsorg och undervisning inom samtliga utbildningsformer. Inom utbildningssystemet arbetar man innovativt med att utveckla undervisningsmetoder, lärmiljöer och organisationer för att skapa verksamhetskulturer som gynnar lärandet, allas välmående och trivsel, förhindra utslagning samt tillgodose samhällets kompetensbehov. En ny lag om barnomsorg och grundskola har antagits och vidareutvecklats för att nå en likvärdig kommunal utbildningsverksamhet. Nya läroplaner för barnomsorg och grundskola implementeras genom tutorverksamhet, ledarskapsskolning och riktade insatser till rektorer, föreståndare och lärare. Ett prov i åländsk utbildningslagstiftning har utarbetats som behörighetsgrund. En ny gymnasielag och en ny högskolelag, liksom ansökningssystem till utbildning samt strukturer för registrering av studieprestationer och examen är under utveckling. Mål- och resultatfinansiering är ett nytt verktyg för förändrad ägarstyrning av högskolan inom ramen för pågående bolagiseringsprocess. Digital kompetensutveckling, karriärvägledning och lärares behörighet har utgjort prioriterade utvecklingsområden.

Fokusområden för utbildningsbyrån under de kommande 5 åren

1. *Välmående människor vars inneboende resurser växer*

- Fortsatt implementering av barnomsorgens läroplan
- Uppföljning av implementeringen av grundskolans läroplan och utvärdering av inlärningsresultat
- Fortsatt utveckling av ledarskapet inom barnomsorg, skola och utbildning
- Fortsatt process för en revidering av gymnasielag och högskolelag
- En studieplats åt alla elever som fullgjort sin läroplikt
- Utvecklingsprojekt för att motarbeta utanförskap
- Fortsatt kompetensutveckling och fortbildning för att främja digital utveckling i barnomsorg, skola och utbildning

2. *Alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället*

- Trygg miljö i barnomsorg, skola och utbildning
- En utveckling av sektoröverskridande stödstrukturer för välbefinnande med fokus på barn, elever och studerande med funktionsvariationer
- Översyn av arbetsprocesser kring studieövergångar
- Jämställdhet inom barnomsorg, skola och utbildning
- Demokratiarbete inom skola och utbildning
- Utveckling av medborgarnas digitala kompetens så att vuxna ges möjlighet att vara kunniga och påhittiga, göra smarta och välgrundade val, hantera sina liv effektivt, förverkliga sin potential och på ett demokratiskt sätt verka i samhället
- Utveckling av strukturer och förutsättningar för vuxnas kompetensutveckling
- Nytt antagningssystem för ansökan till landskapets skolor fortsätter att utvecklas för att tas i bruk senast 2024
- Skapa förenklade förutsättningar för inträde på den åländska arbetsmarknaden genom utbildning för vuxna män och kvinnor med utländsk bakgrund

Källa: Utdrag ur meddelande till Ålands lagting, 2022

Bilaga 4 Redogörelse från konsten och kulturen

Manifest för professionella konstnärer och konstutövare på Åland

Den fria och levande konsten kan bidra till det goda i vårt samhälle. Den professionella konsten och dess utövare - oavsett vilken specifik konstart vi avser - står för det mod och den integritet som behövs för att uppriktigt och förutsättningslöst förhålla sig till de stora existentiella frågorna som existerar här och nu.

Den professionella konsten och dess utövare har också de visionära förmågor som kan visa en hoppningivande väg framåt - och därmed bidra till de strömningar och rörelser i samhället som i slutändan resulterar i nya former av positiv samlevnad, innovationer och lösningar.

Den professionella konsten står samtidigt som en garant för det konstnärliga kunnandets kvalitet och kontinuitet.

Den levande konsten – kan ge oss nya insikter och infallsvinklar. I möte med konsten förfinas våra sinnen. Våra hjärnor och hjärtan tränas i förmågan att tänka och känna nytt.

Genom att förstå konsten som en medvetet vald riktning i samhället kan vi skapa mänskliga och också hållbara samhällen.

Ett aktivt professionellt konstutövande i ett samhälle är förutsättningen för att kulturen i en mer bred bemärkelse skall fortsätta att utvecklas och förbli relevant.

Det betyder inte att all slags nyttotänkande är av ondo - däremot att det kan vara förtjänstfullt att inse dess begränsningar och tendens att bli enkelspårigt och kortsiktigt. Konstens frihet bör värnas och bör inte styras av politiska dagssländor eller agendor.

När den konstnärliga integriteten och det konstnärliga arbetet till fullo respekteras, och investeringarna i den konstnärliga verksamheten utgår från de rätta förutsättningarna och förväntningarna, då har konstnärerna och konstfältet också möjlighet att bidra med det som är deras verkliga förmåga. Nämligen, att vara den rörelse i samhället som formar, omformar och förvaltar tusentals år av konstnärlig verksamhet

alla
kan
blom-
stra

och som värnar om den upplevelse av inre rikedom som enbart materiellt välstånd inte förmår tillföra.

Den professionella konsten behövs för att det större perspektivet skall vara närvarande i våra beslut.

I vår mänskliga längtan efter konst och konstupplevelser finns också önskan om att få dela den upplevelsen med andra.

Den delade erfarenheten kan ge vår redan gemensamma referensram djup och mening - men den kan också skapa nya och mer inkluderande referensramar – en gemensam vidare horisont.

Den professionella konsten är nödvändig för demokratin. Sambandet mellan en fungerande demokrati och utbildning har på ett förtjänstfullt sätt påtalats av bildningsfilosofen John Dewey. Han menar att utbildning möjliggör det att man i ett samhälle gör välavvägda val. Enligt definitionen i grundskolans läroplan ska ” den grundläggande utbildningen ... stödja elevernas utveckling till humana människor som strävar efter sanning, godhet och skönhet samt rättvisa och fred. I denna utveckling är motsättningar mellan strävan och rådande verklighet oundvikliga. Bildning innebär bland annat att kunna hantera dessa motsättningar på ett etiskt och empatiskt sätt och våga försvara det goda.”

Den definitionen uppmärksammar också utmaningen i motsättningen mellan strävan och rådande verklighet. Konsten är en avgörande komponent i den bildning som ger oss styrka att hantera det faktum att världen är vacker och världen är grym.

Därför vill vi, som utövande professionella konstnärer på Åland tydligt uttrycka att vår strävan, som enskilda och som kollektiv, och i vårt samarbete med andra samhällsaktörer, är att främja hela samhället sett i ett längre perspektiv.

Genom att i våra handlingar måna om konstens kontinuitet och kvalitet, och samtidigt stå för en orubblig integritet i vårt utövande - oavsett uttryck och form - vill vi på ett djupare plan bidra till ett hållbarare samhälle.

Bilaga 5 Redogörelse från jord, skogs- och vattenbruket

På gång inom ÅPF som berör utvecklings- och hållbarhetsmålen är att vi sitter med i en grupp för cirkulär hantering av näringsämnen där vi tillsammans med Svinryggen, ÅTH, Lotsbroverket, LR, Hushållningssällskapet och Ålands Vatten spånar på möjligheter att initiera projekt som gynnar cirkulär hantering av näringsämnen.

Vi har även pushat på initieringen av stöd för frivilligt skydd av skog som möjliggör för privata skogsägare att frivilligt skydda sina skogar.

SLC (Svenska lantbruksproducenternas centralförbund) och MTK (Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter) arbetar i detta nu med att ta fram en biodiversitetsvägkarta i samarbete med bl.a. Naturresursinstitutet, Finlands miljöcentral och Helsingfors universitet som planeras vara klar sommaren 2023. ÅPF är givetvis med i det arbetet tillsammans med SLC. Syftet med vägkartan är att hitta fungerande praktiska lösningar för att trygga och främja mångfalden i jord- och skogsmiljöer.

Sedan deltar även många av ÅPF:s medlemmar i Leaderprojekt för att bl.a. återställa betesmarker och strandängar, skapa våtmarker etc.

SLC och MTK har även tidigare tagit fram ett Vattenprogram "På väg mot god vattenstatus" samt Jordbrukets klimatvägkarta.

SLC är även med och delfinansierar projektet Carbon Action Svenskfinland vars målsättning är att öka kunskapen om de bästa metoderna för att förbättra jordhälsan och lagra kol i jordbruksmarken som en del av en hållbar matproduktion.

Bilaga 6 Redogörelse från kommunerna

Inledning

Samtliga kommuner och kommunförbund
bjöds in för att delta i en enkät.

Potentiellt 22 svarande
Endast 9 svar

"... väsentliga aktiviteter/åtgärder som genomförs (eller planeras startas igång närmaste åren) inom sektorn, med utgångspunkt i nulägesbeskrivningarna i statusrapport 5, i syfte att bidra till att de strategiska utvecklingsmålen kan uppnås till 2030"

Nätverksgruppen för hållbara kommuner (inklusive kommunalförbund)
Nästa möte preliminärt i slutet av mars

alla
kan
blom-
stra

Medaktörer

9

kommuner

2

kommunförbund

MÅL 1

Välmående människor vars inneboende resurser växer

Personalhälsa	Fritidsaktiviteter	Föreningsbidrag	Kulturutställningar
"Meröppet" på bibliotek	Ungdomsgård	Utegyms	Behålla små undervisningsgrupper i skolor och daghem
Sommarjobb för ungdomar	Lekutrustning/idrottsredskap vid skolor och daghem	Ökade friskvårdsförmåner	Ledarskapsutveckling för chefer och förmän

MÅL 2

Alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället

2 | Tillit och delaktighet

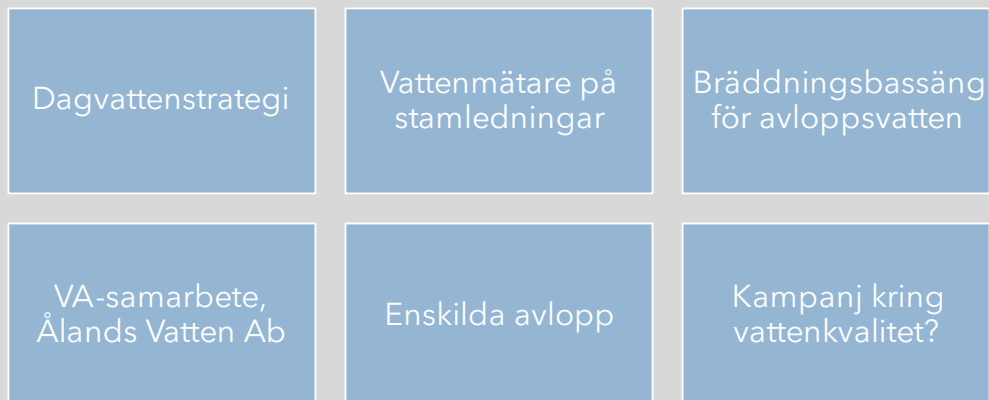

MÅL 3

Allt vatten har god kvalitet

3 | God vattenkvalitet

MÅL 4

Ekosystem i balans och biologisk mångfald

4 | Biologisk mångfald

Inventeringar vid
planläggning

MKB vid
planläggning

Invasiva
växtarter på
kommunens
mark

Skogsbruk

Kampanj till
förmån för
pollinerare?

MÅL 5

Attraktionskraft för boende, besökare och företag

5 | Attraktionskraft

Ekologisk
kompensation?

Barnomsorg

Äldreomsorg

Marknadsföring

Planlagda
bostadsområden

Planlagda affärs-
och
industriområden

Goda
kommunikationer

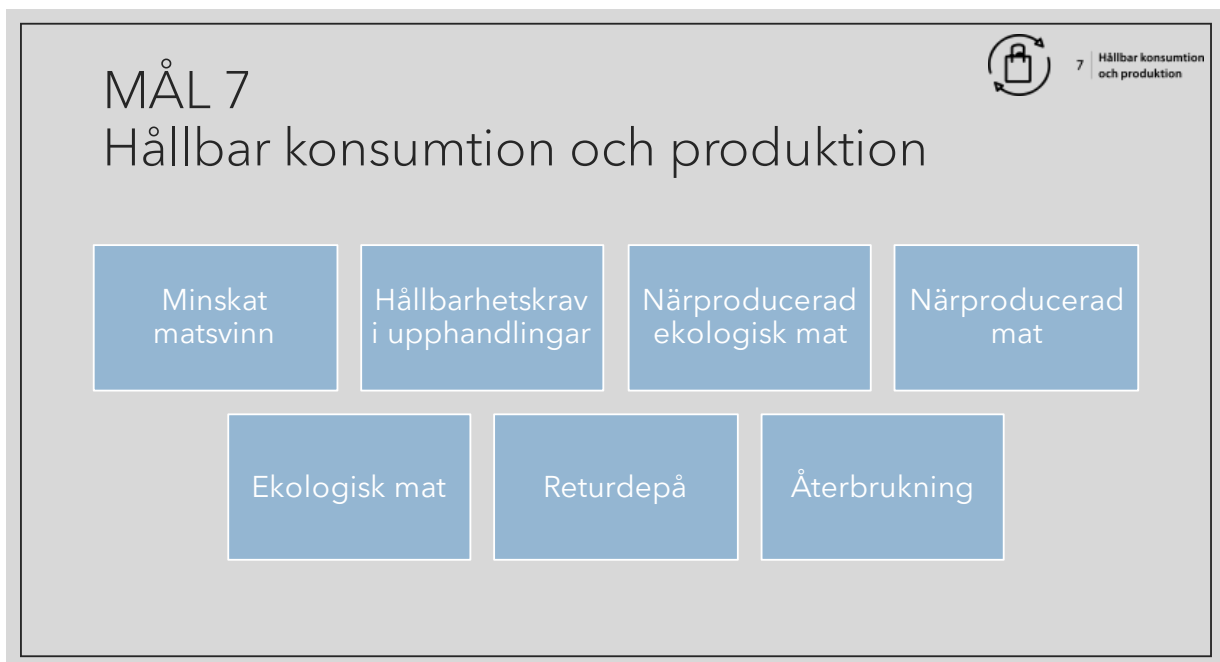
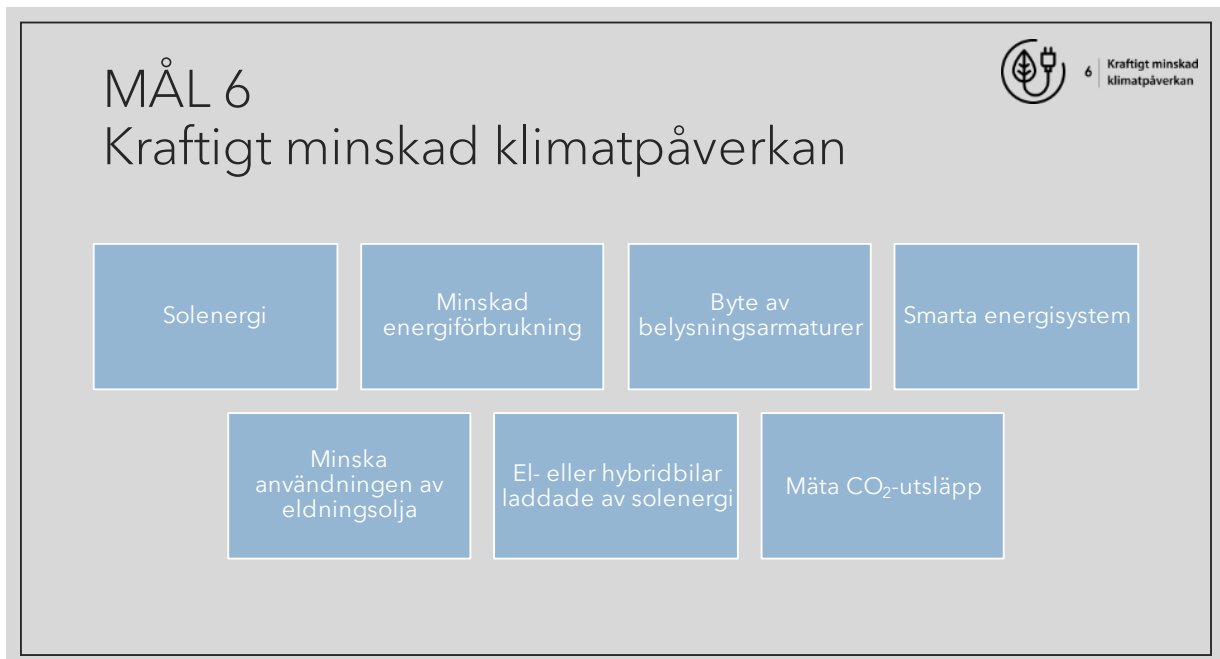
Färjförbindelse

Fibertillgång

Tomter till
försäljning

Utsiktstorn

Digitalisering av
blanketter

Reflektioner

- Ett övergripande arbete pågår konstant men svårt att bryta ner i de enskilda målen
- Både internt (arbetsgivare/arbetsplatser) och externt (kommuninvånarna)
- Remissvar på lagförslag
- Enskilda kommunstrategier (i urval)
  - [Finströms kommunstrategi](#)
  - [Brändö's färdplan](#)
  - [Saltviks övergripande utvecklingsmål](#)(budget 2023, s. 2-3)
  - [Lemlands vision](#)
  - [Kökars bobarhet](#)
- Gott om ambitioner och visioner- utmanande att förverkliga. Utökade samarbeten?
- Inte alltid medvetna om hur "det vi alltid har gjort" kan förändras i rätt riktning med enkla medel
- Litet utrymme för att göra mer än lagstadgat